

Список використаної літератури:

1. Криміналістика: підручник / за ред. В.В. Тіщенко. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 556 с.
2. Образцов В.А., Богомолова С.Н. Допрос потерпевшего и свидетеля на предварительном следствии / В.А. Образцов, С.Н. Богомолова. – Москва : Омега-Л, ИМПЭ им. А.С. Грибоедова, 2003. – 160 с.

Ключові слова: допит, слідча (розшукова) дія, криміналістична тактика, тактика допиту, свідок, обвинувачення.

Ключевые слова: допрос, следственное (розыскное) действие, криминалистическая тактика, тактика допроса, свидетель, обвинение.

Key words: interrogation, investigative (search) action, criminalistics tactics, interrogation tactics, witness, prosecution.

АРКУША ЛАРИСА ІГОРІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри криміналістики,
доктор юридичних наук, професор

ЧІПКО НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики,
кандидат юридичних наук

ЗАГОРОДНІЙ ІГОР ВІКТОРОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики,
кандидат юридичних наук

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПОТЕРПЛОГО ВІД ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО В СФЕРІ ОБІГУ АВТОТРАНСПОРТУ

При розслідуванні шахрайств у сфері обігу автотранспорту у першу чергу доцільно здійснювати допит потерпілих, який має свої особливості, та впливає на обрання напряму розслідування в межах відповідної типової слідчої ситуації [докладніше див. 1]. Першочерговий допит проводиться з метою отримання основних вихідних даних для висунення версій про подію злочину і осіб, які його вчинили, а також для організації розшуку та затримання винних.

Формування свідчень – складний процес, в якому беруть участь різні форми чуттєвого пізнання і логічного мислення, у зв'язку з чим наукова розробка тактичних прийомів допиту неможлива без урахування даних

психології. Знання психологічних особливостей формування свідчень допомагає слідчому найефективніше застосовувати тактичні прийоми допиту.

У психології допиту потерпілого від шахрайства у сфері обігу авто-транспортних засобів спостерігаються відмінності від допитів інших осіб. Так при допиті потерпілого необхідно враховувати його індивідуальні особливості пам'яті, з'ясувати який її вид більш розвинутий, володіння професійною пам'яттю (наприклад, колишній працівник оперативних підрозділів запам'ятовує ідентифікаційні ознаки особи, транспортного засобу, звертає увагу на ознаки вчинення можливого злочину; тощо). Це може мати суттєве значення при визначенні тактичних прийомів при допиті потерпілого від шахрайських дій у сфері обігу автотранспорту.

Досить часто потерпілий звертається до правоохоронних органів через певний час. Зазначена ситуація пов'язана з втрачанням окремих мисленневих зображень образів у нього, а також можливе сприйняття по іншому минулої події з додаванням безпідставних оціночних категорій. Крім того, потерпілі від шахрайства часто пов'язують свої дії з гіпнозом з боку злочинця, під впливом якого вони нібито добровільно передали своє майно або грошові кошти. Також, у таких потерпілих у деяких випадках на перший план виступає почуття сорому, внаслідок чого вони намагаються приховувати свої спонукальні мотиви при контакті з шахраєм. Так, при шахрайствах, пов'язаних з псевдовиграшем автомобіля, як правило, потерпілий керується у своїх діях можливістю безкоштовного отримання права власності на авто, що свідчить про хибні риси в його характері (пожадливість, азарт тощо), тому при проведенні допиту потерпілого у зазначеній ситуації, слідчий повинен об'єктивно оцінити свідчення потерпілого, коректно ставити питання, не допускати кепкування та зневаги. На наш погляд, тільки психічний та психологічний стан потерпілого може сприяти повному, об'єктивному відтворенню злочинної події.

Також слід зазначити, що потерпілий від шахрайських дій у сфері обігу автотранспорту, певною мірою, зацікавлена особа.

При наданні свідчень або заяві клопотань, він іноді буває обізнаний про наявні матеріали кримінального провадження ще до закінчення досудового розслідування. Це трапляється через розголошення свідчень недобросовісним свідком, недбайливості або юридичної і психологічної неосвіченості слідчого, який нерідко в потерпілому бачить «колегу», який намагається «допомогти покарати злочинця». Нерідкі випадки, коли потерпілий від шахрайства у сфері обігу автотранспорту явно перебільшує свій збиток, намагаючись будь-яким шляхом відшкодувати завдані моральні й матеріальні збитки. Тому необхідно критично оцінювати свідчення потерпілого, не надавати їм домінуючого значення і розглядати їх сукупно з іншими доказами кримінального провадження.

Прийнявши рішення про необхідність допиту потерпілого від шахрайських дій у сфері обігу автотранспорту, слідчий розпочинає підготовку цієї слідчої (розшукової) дії – першого технологічного етапу.

Слідчий має право викликати потерпілого, зателефонувавши йому особисто або його родичам. За наявності телефонного контакту з потерпілим доцільно визначити час та місце проведення допиту, найбільш зручний для обох сторін. При цьому місце проведення допиту повинно відповідати психологічним прийомам, які слідчий планує використовувати в процесі допиту (створення доброзичливої обстановки, уяви безпеки, тощо).

При підготовці до допиту потерпілого від шахрайства слідчим планується коло питань, на які він розраховує отримати відповіді. Зазначений перелік повинен бути приблизний та може містити тільки вузлові моменти допиту, що створить умови для зміни напряму допиту.

Наступний технологічний етап полягає в ідентифікації особи, що допитується, та попередженні про надання завідомо неправдивих свідчень, які мають суто процесуальний характер. Їхні особливості визначені чітко в КПК України. Це найбільш типові етапи, які присутні при проведенні будь-якого допиту при розслідуванні різних категорій злочинів. Головне тактичне завдання цих етапів – налаштувати потерпілого на діловий настрій, та зосередити увагу на важливості точності відповідей.

Наступним третім технологічним етапом при допиті потерпілого від шахрайських дій повинна бути вільна розповідь потерпілого. Саме в ході такої розповіді слідчий може з'ясувати: ставлення жертви до події, що відбувалася, сприйняття дій злочинця, їхню оцінку, психологічний аспект дії шахрая, його способи й загальні риси механізму вчинення злочину. До і під час викладу потерпілим відомих йому обставин слідчий повинен викликати прихильність до себе допитуваного, переконати його у своїй об'єктивності, серйозності, неупередженості.

Вільну розповідь необхідно проводити у спокійній обстановці, не перебиваючи допитуваного. Слідчий може лише спрямувати розповідь у потрібне русло, висловлюючи інтерес до отриманих відомостей. Важливо створити таку обстановку на місці допиту, щоб не було несподіваних візитів і телефонних дзвінків. Наприклад, попередити колег або оперативних працівників про майбутню слідчу (розшукову) дію, вимкнути свій мобільний телефон, тощо. Зазначене буде сприяти отриманню логічно-послідовної розповіді.

Окрім вищевикладеного, вільна розповідь дозволяє отримати уявлення про обставини, що мають організаційно-тактичне значення (про моральні, освітні, інтелектуальні й інші ознаки допитуваного, його способи життя, інтереси, найближче оточення, про ступінь його ширості, психологічної стійкості, тощо).

Унаслідок зазначеного етапу з'являється можливість вибору більш чіткої лінії поведінки, найбільш доцільних термінів, словосполучень при постановці питань на наступному технологічному етапі запитань та відповідей, зрозумілих для потерпілого.

Повний перелік можливих питань при допиті потерпілого досить повно визначений у криміналістичних дослідженнях [див., наприклад, 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11]. У загальному вигляді зазначений перелік

повинен містити питання щодо: обстановки (місця, часу та умов) вчинення шахрайства у сфері обігу автотранспорту; предмету злочинного посягання (його вартості, характерних індивідуальних ознак, притаманних саме йому), а також механізму шахрайських дій, що призвели до заволодіння ним шахраєм; обставин, які сприяли знаходженню потерпілого на місці вчинення шахрайських дій; особистісних ознак шахрая (використовуючи методи словесного портрету й комп'ютерного моделювання, описати зовнішність та відмінні риси, тощо), послуг, які він пропонував потерпілому та за яку ціну; документів, які використовував шахрай у процесі спілкування з потерпілим та іншими особами; кількості зустрічей з шахраєм, особливості знайомства (наявність посередника, який познайомив; або порекомендував електронну адресу сайту, тощо); осіб з якими спілкувався шахрай (можливість його дії у складі організованої злочинної групи); поширеності інформації про наявність у потерпілого матеріальних цінностей (або прагнення купувати чи продавати авто); наявності свідків при здійсненні шахрайських дій, які могли б підтвердити зазначений факт та хід подій.

Окрім загальних питань слідчому необхідно з'ясувати конкретні деталі шахрайства, що розслідується. І тут кожен спосіб шахрайства і питання, що підлягають з'ясуванню, мають свої особливості.

Наприклад, потерпілому від шахрайства при купівлі-продажу нового автотранспорту в автосалоні, окрім вказаних загальних питань, необхідно поставити питання, що належать до цього способу, які дозволять висвітлити обставини щодо: місця та часу оформлення договору купівлі автомобіля; особи яка, оформляла договір та приймала (оприбутковувала) грошові кошти (чи це одна і та ж особа); суми грошових коштів, які були передані; документу, який був отриманий на підтвердження оплати (прибуткового ордеру, тощо); валюти у якій сплачувався платіж; додаткових документів, які були надані потерпілому (страховий поліс, гарантійний талон, тощо); суми збитку потерпілому (з урахуванням втраченої вигоди, моральних збитків, тощо).

Технологічний етап запитань та відповідей характеризується більшою мірою використанням методу спостереження за допитуваним. Об'єктом спостереження є його мовна артикуляція, вихідне від нього повідомлення як система звукової інформації. Ці дані доповнюються жестами, мімікою, звуковими явищами, супроводжуючими відповіді на питання, а також інтонацією, тобто додатковими немовними засобами, здатними не лише уточнювати, але і змінювати сутність повідомлення.

Але отримання усних відповідей на поставлені питання не зводиться тільки до спостереження. Окрему увагу необхідно звертати на сутність слів, рухів, тощо. Саме відповідні слова, які використовував шахрай, створили умови для здійснення шахрайських дій шляхом омані та зловживання довірою. Тому необхідно деталізувати не тільки дії, але і порядок слів, як потерпілих, так і шахраїв, використаннями ними завуальованих словосполучень, недомовок, тощо. При цьому важливо зрозуміти на які саме слова відреагував потерпілий і здійснив ті чи інші дії. Таким чином при допиті потерпілого від шахрайських дій

у сфері обігу автотранспорту обов'язково необхідно дослівно фіксувати свідчення з метою не допустити у майбутньому розбіжностей у їхньому тлумаченні. Це можна зробити шляхом застосування на завершальному етапі не тільки процесуальним шляхом у протоколі допиту, але і з застосуванням аудіо- та відеоапаратури.

Список використаної літератури:

1. Arkusha L., Chipko N. Methods of committing and investigation of fraudulent motor vehicle transactions. Russian Law Journal. 2018; 6 (4):126-153. <https://doi.org/10.17589/2309-8678-2018-6-4-126-153>; <https://www.russianlawjournal.org/jour/issue/view/23>
2. Закатов А.А., Цветков С.И. Тактика допроса при расследовании преступлений, совершаемых организованными преступными группами: лекция. М.: Моск. ин-т МВД России, 1996. 54 с.
3. Замылин Е.И. Тактико-психологические основы допроса в конфликтной ситуации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Волгоград, 1996. 219 с.
4. Кондратенко В.А. Теория и практика допроса в стадии предварительного расследования: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 2004. 206 с.
5. Кулагин Н.И. Организация и тактика допроса в условиях конфликтной ситуации. Минск: МВШ МВД СССР, 1977. 134 с.
6. Кустов А.М. Истоки и источники тактики допроса // Допрос: процессуальные и криминалистические проблемы (памяти профессора Н.И. Порубова): Сб. матер. 55-х криминалистических чтений: В 2-х ч. М.: Академия управления МВД России, 2014. Ч. 1. С. 382–391.
7. Мазунин Я.М. Особенности тактики допроса в суде // Современные научные исследования: теория, методология, практика. Омск: НОУ ВПО «Омский юрид. ин-т», 2013. № 3. С. 184-194.
8. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии: учеб. пособие. М.: БЕК, 1998. 268 с.
9. Протасевич А.А. Основы тактики и технологии следственного допроса: монография. Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2006. 95 с.
10. Рыжаков А.П. Допрос: основания и порядок производства: науч.-практ. руководство. Ростов на Дону: Феникс, 2006. 288 с.
11. Сорокина Т.А. Тактико-психологические приемы получения, проверки и оценки показаний свидетелей и потерпевших: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. СПб., 2001. 219 с.

Ключові слова: допит, потерпілий, шахрайство, сфера обігу автотранспорту, технологічний етап.

Ключевые слова: допрос, потерпевший, мошенничество, сфера оборота автотранспорта, технологический этап.

Key words: interrogation, victim, fraudulent, motor vehicles transaction, technological stage.